

Osmanlı mimarisinde ilk defa Edirne Üç Şerefeli Cami'de ortaya çıkan enine dikdörtgen planlı avlu kuruluşu, İstanbul Fâtih, Edirne II. Beyazıt ve İstanbul Sultan Selim, Mimar Sinan döneminin Süleymaniye ve Selimiye, daha sonraki dönemin ise Sultan Ahmed camilerinde değişen kenar oranları ile varlığını sürdürmüştür.

XVI. yüzyıl başında İstanbul Beyazıt Camii ile ortaya çıkan kare planlı avlu, özellikle Şehzade Camii ve Yeniciami'de mimari ifadeyi değerlendirmiştir.

Süleymaniye Camii'nde (1557) Evliya Çelebi'nin bir "ak yayla" olarak adlandırdığı revaklı avlu, ortada yer alan müezzin mahfili görünümüne beyaz mermer şadırvanı ile, mimari değerini bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Süleymaniye Camii, Sultan Ahmed Camii, Yeniciami ve Üsküdar Yeni Vâlide Camii'nin revaklı avlularında yer alan şadırvanlar, bu avluları estetik bakımdan zenginleştirmek ve su içilmesini sağlamak amacıyla inşa edilmiş, birer serinlik ve ses kaynağı olarak düşünülmüş, sadece abdest şadırvanı olarak yapılmamıştır. Mimar Mehmed Ağa'nın eserlerinden bahseden *Risâle-i Mi'mariyye*'de Sultan Ahmed Camii şadırvanı, lülelerinden kafes içindeki bülbülün nağmeleri duyulan bir yapı benzetmesiyle tanımlanmaktadır.

Avluların kuruluşunu, mimari özelliklerini ve boyutlarını belirleyen değerler,

mimari istek ve tercihler kadar yapıların kullanım gayesi ve hizmet ölçüğü ile de ilgilidir. Osmanlı mimarisinde, camilerde ibadet mekânına ulaşmada bir hazırlık ve geçiş yeri olan avlular kervansaray, han ve saray yapılarında da bütünü meydana getiren kanat ve bölümleri birbirine bağlayan merkezî alan olarak kullanılmışlardır. Topkapı Sarayı'nın avluları, Osmanlı tarihinin önemli olaylarının ve sarayda günlük hayatın yaşandığı yerlerdir. Haremın "taşlık" adıyla anılan avluları, çevrelerindeki dairelere bağlı olarak Vâlide Sultan taşlığı, Cârîyeler taşlığı gibi isimler almışlardır.

Cami avlularına zamanla küçük dükkân ve sergilerle bazı esnaf yerleşmiş ve seferberlik, savaş, zelzele ve yangın gibi olağan üstü günlerde revakların altında asker ve halk barınmıştır. İstanbul'un ilk fotoğraflarında Beyazıt Camii avlusunda bazı kâğırtıcı dükkânları görülmektedir. Avlu revak sütunlarının tunç kaide bilezikleri, üzerlerine kazınan önemli olayların tarihleri ile değer taşır.

Üsküdar Yeni Vâlide Camii ile Lâleli Camii derinliğine dikdörtgen planlı revaklı avluları ile XVIII. yüzyılda mimari değerlerde ortaya çıkan değişiklikleri göstermektedir. Nuruosmaniye Camii'nin yarım oval planlı, şadırvansız revaklı avlusu ise artık Türk mimarisi ile ilgisi olmayan yeni tercihleri ortaya koyar.

BİBLİYOGRAFYA :

K. A. C. Creswell, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Harmondsworth 1958, tür.yer.; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, tür.yer.; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1972, I-II, tür.yer.; Metin Sözen, *Türk Mimarîsinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, tür.yer.; Orhan Şaik Gökyay, "Risâle-i Mi'mariyye-Mimar Mehmed Ağa-Eserleri", *Ord.Prof. İsmail Hakkı Üzünçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1979, s. 169; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977, tür.yer.

TANJU CANTAY

AVN b. ABDULLAH

(عون بن عبدالله)

Ebû Abdillâh Avn b. Abdillâh
b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Kûfî
(ö. 110/728 [?])

İlk devir âbid'lerinden,
muhaddis tâbiî.

Aslen Medineli olup Medine'nin yedi meşhur fakihinden (*fukahâ-i seb'a**) Ubeydullah b. Abdullah'ın kardeşidir. Medine'den Kûfe'ye hicret ederek orada

ibadet ve takvâsıyla tanındı. Bir ara Mürce mezhebinin görüşlerini benimsediyse de sonradan vazgeçti. Halife Ömer b. Abdülazîz'in ilgisine mazhar olarak onunla sohbetlerde bulundu. Kaynaklarda, zenginlerle düşüp kalmaktan çok fakirlere yakın olmayı tercih ettiği rivayet edilen Avn'ın 20.000 dirhemden fazla olan servetini fakirlere dağıttığı nakledilir.

Rivayetleri Müslim'in *Şaḥîḥ*'i ile dört meşhur *Sünen*'de yer alan Avn, babası Abdullah, kardeşi Ubeydullah, Saîd b. Müseyyeb, İbn Abbas ve Ebû Hüreyre gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Onun Hz. Âişe ile Ebû Hüreyre'den olan rivayetlerinin *mürsel** olduğu söylenmektedir. İshak b. Yezid el-Hüzelî, Mis'ar b. Kîdâm gibi âlimler de kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 313; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, VII, 13-14; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 240-272; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sâfve*, III, 100-104; Nevevî, *Tehzîb*, II, 41; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, V, 103-105; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 171; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 36.

HASAN KÂMİL YILMAZ

AVNİ

(عونی)

Fâtih Sultan Mehmed'in
şirlerinde kullandığı mahlası
(bk. MEHMED II).

AVNİ BEY, Yenişehirli

Hüseyin Avni Bey
(ö. 1883)

Türk edebiyatının
Batı tesirine girdiği sıralarda eski tarzı
devam ettirenlerin en kudretlisi,
son divan şairi.

Tahminen 1826-1827'de, bugün Yunanistan sınırları içinde kalmış olan Yenişehir'de (Larisse) doğdu. Babası, bazı kethüdâlıklarda bulunmuş olan Sıdkı Ebûbekir Paşa'dır. Hüseyin Avni'nin nerelerde ve hangi mekteplerde tahsil gördüğüne dair kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Ancak Abdurrahman Sâmî Paşa'nın Tırhala mutasarrıflığı sırasında babası kethüdâlık görevini yaparken, aynı zamanda şair olan bu zattan faydalandığı, hatta on iki yıl çevresinde bulunduğu ve ondan *Meşnevî* okuduğu biliniyor. Sâmî Paşa'nın Vidin valiliğine tayininde Avni Bey de onun kâtiplik vazifesini üstlendi. 1854 yılında bu görevde bulundu.

Dikdörtgen planlı Sultan Ahmed Camii avlusu ile, kare planlı Eminönü Yeniciami avlusu - İstanbul

ğu, bir mecmuaya yazdığı gazeline koyduğu tarihten anlaşılmaktadır. 1855'te İstanbul'a gitti ve o sırada Beşiktaş Mevlîhânesi postnişini olan hemşehrisi Nazîf Dede'nin kızı Emine Hanım'la evlendi. Fakat eşi bu evlilikten dokuz yıl sonra vefat etmiş, Avni Bey on altı yıl yalnız yaşadıkdan sonra yeniden evlenmiştir. 1859'da Mustafa Nûri Paşa Bağdat valiliğine ve Irak müşirliğine tayin edilince divan kâtibi olarak onunla birlikte gitti. Oradan hangi tarihte İstanbul'a döndüğü belli değilse de Suphi Paşa'nın kurduğu Tahrîr-i Emlâk İdaresi'ne memur olduğu, bir ara memuriyetle Gelibolu'ya gittiği biliniyor. Gelibolu dönüşünde İstanbul Şehremâneti'nde çalıştı. Hayatının son zamanlarında da Üsküdar Bidâyet Mahkemesi âzalığında bulundu. Hakında yazılanlardan ve divanındaki birçok şiirden hayatının zaruret içinde geçtiği anlaşıyor. 7 Ekim 1883'te vefat etti; vasiyetine uyularak ilk eşinin Eyüp'te Bahâriye Dergâhı semâhânesindeki mezarının yanına defnedildi. Avni Bey'in bu hanımdan Hüsâmeddin ve Muhsine (ö. 1916) adlarında iki çocuğu doğmuştu. Hüsâmeddin onun sağlığında, hanımının vefatından kırk gün sonra öldü. Muhsine ise bir ara Ankara defterdarlığı görevinde bulunmuş olan Şevki Bey'le evlenmiş, ondan Hüseyin Avni (Aktuç), Nizamettin (Aktuç) ve Fahrünnisa adında üç çocuğu olmuştur.

Avni Bey kekeme idi. Divanında bunu belirten şiirler vardır. Aralarında Osman Şems Efendi, Manastırlı Nâilî, Hersekli Ârif Hikmet Bey, Leskofçalı Galib Bey, Kâzım Paşa ve Üsküdarlı Hakkı Bey'in de bulunduğu Encümen-i Şuarâ toplantılarında saygı gören Avni Bey Arapça, Farsça ve Rumca'dan başka biraz da Fransızca biliyordu. Fars dili ve edebiyatına derin vukufu vardı. Enverî, Sa'dî, Feyzî, Örfî ve Kaânî gibi büyük Fars şairlerinin divanlarından pek çok beyit ez-

berlemişti. Türk şairlerinden de Fuzûlî, Fehîm, Nef'î, Nedîm ve Şeyh Galib'i çok okuduğu şiirlerinden anlaşıyor. Avni Bey'in Nazîf Dede ile tanışıp ona damat olmadan önce Mevlevî tarikatına intisap etmiş olması muhtemeldir. Onu yakından tanıyanlar *Meşnevî*'yi ve *Dîvân-ı Kebîr*'i elinden düşürmediğini kaydedeler. Şiirlerinde tasavvuf düşüncesi, bilhassa **vahdet-i vücûd*** görüşü hâkimdir. Kayınpederi müfrit bir Bâtınî - Alevî idi (Gölpınarlı, s. 230-232). Belki onun tesiriyle, fakat onunki kadar aşırı olmakla birlikte Avni Bey'in bazı şiirlerinde Ehl-i beyt sevgisinin de ötesinde Alevîlik neşvesi görülür. Ancak kendisinin her haliyle bir peygamber âşığı olduğu muhakkaktır.

Oldukça hacimli olan divanında, bir divanda bulunması mütat olan nazım şekillerinin hemen hemen hepsi vardır. Kaside vadisinde birçok şair gibi Nef'î'nin yolundan gitmiştir. Na'tlarında ve Hz. Ali ile Mevlânâ'yı övdüğü kasidelerinde o büyük kaside üstadına yetişen tek şair olduğunu, hatta zaman zaman onu aştığını söylemek mübalağa sayılmaz. Gazellerinin birçoğu fikrî derinlik bakımından Galib'i, hikmetli sözler ihtiva etmesi yönünden Nâbî'yi, lirik oluşuyla Fuzûlî'yi andırır. Buna rağmen onun orijinal bir şair olduğunu söylemek gerekir. Avni Bey doğuştan şairdi; ayrıca çok okuduğu, okuduğunu da iyice anladığı şiirlerinde gayet açık olarak görülmektedir. Tasavvufu hal edinmekle kalmadığı, bu sistemin bütün inceliklerine de vâkıf olduğu âşikârdır. Osman Şems Efendi dışında kalan diğer şairlerde bir kuru bilgi gösterisi, çok defa kelime ve kavram kalabalığı olarak görünen tasavvuf deyimleri onda şiirin iç ve dış âhengini sağlayan estetik unsurlar halindedir. Bütün bu özellikler Avni Bey'i son divan şairi olarak vasıflandırmaya yarayan niteliklerdir.

Eserleri. 1. *Divan*. 1306'da (1888) damadı Şevki Bey tarafından bastırılmıştır. Bu baskıda birçok yanlışlıklar vardır ve eksiktir. Veled Çelebi'nin tertip ettiği tam nüsha şimdi İl Halk Kütüphanesi Uzluk Bölümü'nde bulunan (nr. 6945, 6947) Konya Mevlânâ Enstitüsü yazmasıdır. Bu nüshanın sonunda Farsça şiirlerinden meydana gelmiş bir divançesi de bulunmaktadır. Suud Yavsi'nin bundan istinsah ettiği nüsha ise oğlu Celâl Yavsi'nin elinde idi. 2. *Mir'ât-ı Cünûn*. Birtakım psikopat tipleri mizah üslûbuyla tarif ettiği eseridir (nşr. M. Çavuşoğlu, *Sympo-*

sium, nr. 1, İstanbul 1965, s. 5-20). Şeyh Galib'in *Hüsni ü Aşk*'ına nazire olarak kaleme aldığı *Âteşgede* ve *Meşnevî* tercümesi tamamlanmamıştır. *Âbnâme*, Bahâriye Dergâhı'nın susuzluğundan şikâyet için II. Abdülhamid'e sunulmuş yarı manzum secili bir dilekçedir. Bütün bu eserler Veled Çelebi'nin tertip ettiği divanda vardır. Bazı terimlerin mânalarını açıkladığı sözlükle Rumca'dan tercüme ettiği söylenen *İntak* adlı romanı tesbit edilememiştir. Avni Bey'in hicivlerini *Nihân-ı Kazâ* adlı bir mecmuada topladığı, fakat damadının ikazı üzerine bu eseri yaktığı rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muallim Nâci, *Yâdigâr-ı Avnî*, İstanbul 1303; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 578-596; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 123-132; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 230-232; Mehmed Çavuşoğlu, *Yenişehirli Avnî Bey Divânı* (mezuniyet tezi, 1962), İÜ Ed.Fak., Türkiye Araştırma Merkezi, nr. 586; a.mlf., "Bir Mevlevî Şairi: Yenişehirli Avnî Bey ve Mevlânâ İçin Na't", *1. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğleri* (3-5 Mayıs 1985), Konya 1985, s. 127-134; Ali Kemal, "Avnî Bey", *Peyâm-ı Edebi*, sy. 8, Kânunusânî 1329; a.mlf., "Yine Avnî Bey", a.e., sy. 10 (Kânunusânî 1329).

MEHMET ÇAVUŞOĞLU

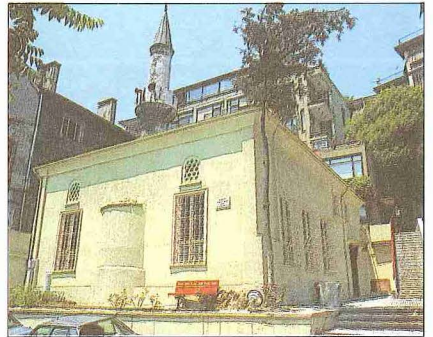
AVNİ ÖMER EFENDİ

(ö. 1070/1659)

Osmanlı devlet adamı ve
kanunnâme müellifi.

Babasının adı Mustafa'dır. Ailesi ve tahsili hakkında fazla bilgi yoktur. Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'nden yetişti. İmam Mehmed Efendi'den hat dersleri alarak sü-lûs ve nesih yazıda maharet kazandı. Dîvân-ı Hümâyun kâtipliği ve reisülküttâb-

Avni Ömer Efendi'nin yaptırmış olduğu Ömer Avni Camii-Kabataş / İstanbul

Yenişehirli
Avni Bey